

Manifest o proletherskoj umetnosti **(*Proletkunst*)**

Protiv propagandne umetnosti (*Tendenzkunst*)

Theo van Doesburg

1923.

Sadržaj

O tekstu	3
Manifest o proleterskoj umetnosti (<i>Proletkunst</i>)	4
Protiv propagandne umetnosti (<i>Tendenzkunst</i>)	8

O tekstu

Nemačka i holandska verzija manifesta Tea van Dusburga, prvi put predstavljenog u obliku predavanja na skupu Socijalističko-anarhističke omladinske organizacije (Sociaal-Anarchistische Jongeren Organisatie, SAJO) u Narodnom domu (Volksgebouw) u Hagu, 28. marta 1923.

Prema nemačkom izdanju, tekst ili njegov nacrt je nastao 6. marta u Hagu, što se približno podudara s poslednjim odjecima dadaističke turneje po Holandiji, u kojoj su učestvovali Teo i Neli van Dusburg, Kurt Švitters i Vilmoš Husar, od 10. januara do 14. februara 1923 (videti buklet Teo van Dusburg, *Šta je dada?*).

Kao tekst, prvi put objavljeno, skoro istovremeno, u Švittersovom časopisu *Merz* br. 2 (ili „broj i“, str. 24–25, kao „Manifest Proletkunst“) i Dusburgovom *De Stijl*, vol. 6, br. 2 (str. 17–19, kao „Anti-Tendenzkunst“), u aprilu 1923.

U nekim izvorima kao glavni autor se navodi Švitters, a u nekim čak Švitters i Raul Hausman. Ali skoro je izvesno da je jedini autor Teo van Dusburg, koji je i prvi predstavio tekst, na samostalnom predavanju, pri čemu je kopija rukopisa pronađena samo u njegovoj zaostavštini – iako su, po svemu što o njima znamo, izneti stavovi morali biti vrlo bliski Švittersu i Arpu, kao koautorima ili potpisnicima koji su i sami u više navrata istupali sa sličnih pozicija.

U prevodu na nemački, tekst je pretrpeo manje izmene; holandska verzija je odsečnija i ima neku frazu više; nemačka je za nijansu ležernija. Nemačku verziju, koja je imala širi domet i kasnije bila mnogo češće reprodukovana, potpisali su van Dusburg, Švitters, Arp, Cara i Špengeman, dok je u holandskoj potpisan samo van Dusburg.

Za širi kontekst, koji je u ovom slučaju posebno zanimljiv, budući da se dotiče žestokih debata koje su se u to vreme vodile oko pitanja „konstruktivizma“, „funkcionalizma“ i „proletkulta“, videti izvanredan prikaz Huberta F. van Den Berga iz njegove knjige *The Import of Nothing: How Dada Came, Saw, and Vanished in the Low Countries (1915–1929)*, naročito poglavlje 6, „Grand Clearance Sale“: Kurt Schwitters and the Dutch Dada Campaign, str. (150) 163–171 (edicija *Crisis and the Arts*, Vol. VII, G. K. Hall & Co., 2002); kompletna knjiga, po poglavljima:

<https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/8466>

ili kao celina

<https://archive.org/details/crisisartshistor0007unse/mode/2up>

Videti i *Napomenu* (radni komentar), na našoj stranici, s malo opširnijim osvrtom na neka povezana pitanja, iako to još nije uključeno u štampano izdanje ovih tekstova.

AG, 2015, 2019.

Manifest o proleterskoj umetnosti (*Proletkunst*)

Nema umetnosti koja bi bila namenjena samo jednoj klasi ljudi, a i kada bi je bilo, ona ne bi imala nikakve veze sa životom.

One koji žele da stvaraju proletersku umetnost, pitamo: „Šta je to proleterska umetnost?“ Da li je to umetnost koju stvaraju sami proleter? Ili umetnost namenjena samo proleterima? Ili je to umetnost koja treba da podstakne proleterske (revolucionarne) nagone? Nema umetnosti koju stvaraju proleter, zato što proleter koji stvara umetnost nije više proleter već umetnik. Umetnik nije ni proleter, ni buržuj, a ono što stvara ne pripada samo proleterima ili samo buržujima već svim ljudima. Umetnost je duhovna funkcija čoveka, koja teži da ga izbavi iz haosa (tragedije) života. Umetnost je slobodna u raspolaganju sopstvenim izvorima, ali se povinuje svojim vlastitim zakonima i samo njima; i ako je neko delo umetničko delo, ono se uzdiže iznad klasne podele na proletarijat i buržoaziju. Ako bi umetnost trebalo da služi samo proletarijatu, uprkos činjenici da je proletarijat zatrovan buržoaskim ukusom, onda će takva umetnost biti ograničena isto kao i ona namenjena isključivo buržujima. Takva umetnost ne bi bila opšta, ne bi izvirala iz sveljudskog osećanja, već iz čisto individualnih i društvenih preokupacija, vremenski i prostorno ograničenih. Ako bi neka umetnost trebalo da rasplamsa nagone proleterske prirode, ona će prosto koristiti ista sredstva kao i neka religiozna ili nacionalistička umetnost. Ma koliko to izgledalo banalno, zapravo je svejedno da li neko slika Crvenu armiju predvođenu Trockim ili carsku armiju predvođenu Napoleonom. Naime, vrednost slike kao umetničkog dela nema nikakve veze s podsticanjem proleterskih ili patriotskih osećanja. Sa stanovišta umetnosti, i jedno i drugo je obmana.

Jedini zadatak umetnosti jeste da koristi vlastite izvore da bi probudila čovekove stvaralačke sile; njen cilj je *zrelo ljudsko biće*, a ne proleter ili buržuj. Samo se osrednji talenti, usled manjka vizije i kulture, mogu baviti nečim tako ograničenim kao što je proleterska umetnost (to jest, naslikanom politikom). Pravi umetnik, međutim, okreće leđa svim posebnim oblastima društvene organizacije.

Umetnost, ona koju želimo, nije ni proleterska, ni buržoaska, zato što pokreće sile koje su dovoljno moćne da utiču na kulturu u celini, umesto da samo bude pod uticajem društvenih odnosa.

Proletarijat je stanje koja se mora prevazići; buržoazija je stanje koje se mora prevazići. Ali upravo proleter, koji svojim „proletkultom“ samo imitiraju kulturu buržoazije, podržavaju ovu trulu građansku kulturu, a da toga nisu ni svesni: na štetu umetnosti i na štetu kulture.

Svojom konzervativnom privrženosti starim, preživelim oblicima izražavanja i svojim potpuno neshvatljivim gađenjem prema novoj umetnosti, proleter, produžavaju život upravo onome protiv čega se u svom programu navodno bore: buržoaskoj kulturi. I tako vidimo kako buržoaski sentimentalizam i buržoaski romanticizam, uprkos nastojanjima radikalnih umetnika da ih unište, i dalje žive i kako se čak neguju i obnavljaju. Komunistički je već postao buržoaska stvar, kao i vladajuća socijaldemokratija, drugim rečima, kapitalizam u novom obliku. Buržoazija koristi aparat komunizma, koji nije proleterski već buržoaski izum, kao sredstvo za *obnavljanje* vlastite

trule kulture (Rusija). Na kraju, proleterski umetnik se ne bori ni za umetnost, ni za novi život, koji bi trebalo da nastupi, već za buržoaziju. Svako delo proleterske umetnosti je samo reklamni plakat buržoazije.

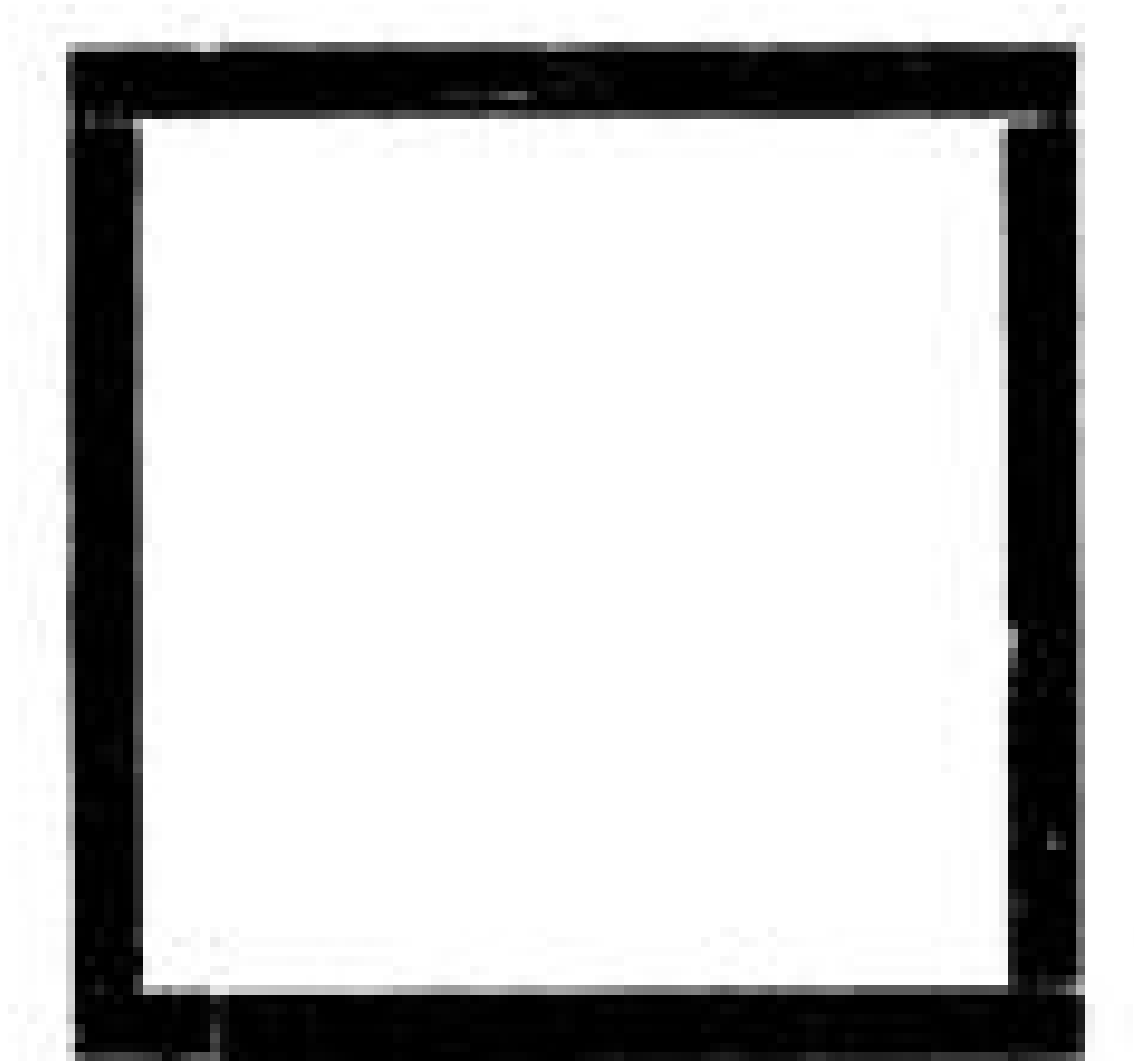
S druge strane, ono na čemu mi radimo je totalno umetničko delo (*Gesamtkunstwerk*), koje daleko nadilazi sve plakate, bez obzira da li se na njima reklamiraju šampanjac, dada ili komunistička diktatura.

(u potpisu)

TEO VAN DUSBURG. KURT ŠVITERS.

hans arp. TRISTAN CARA.

K. ŠPENGEMAN.

DE STIJL

Hag, 6. III 1923.

Theo van Doesburg, Kurt Schwitters, Hans Arp, Tristan Tzara, C. (Christof) Spengemann, „Manifest Proletkunst“, Hague, 6. III 1923, *Merz* br. 2 ili „broj 1“ (K. Schwitters, Hanover), april 1923, str. 24–25.

Protiv propagandne umetnosti (*Tendenzkunst*)

Odgovor na pitanje: „Da li nova umetnost treba da služi masama?“

Ne postoji umetnost koja bi bila ograničena samo na jednu određenu klasu. Ako bi i postojala – ne bi imala nikakav značaj za život. One koji se zalažu za proletersku umetnost, pitam: „Šta je to proleterska umetnost? Da li je to umetnost koju stvaraju sami proleter? Ili umetnost koja služi isključivo proletarijatu ili možda umetnost koja budi proleterske (revolucionarne) instinkte?“

Umetnost koju stvaraju proleter ne postoji, zato što proleter koji stvara umetnost prestaje da bude proleter i postaje umetnik. Umetnik nije ni proleter ni buržuj, a ono što stvara ne pripada ni proleterima ni buržujima. To pripada *svima*. Umetnost je duhovna aktivnost čoveka, koja teži da ga izbavi iz haosa, iz tragedije života.

Umetnost je slobodna da sama bira svoja sredstva, ali se povinuje vlastitim zakonima *i samo njima*. Čim neki rad postane umetničko delo, on daleko prevazilazi klasnu podelu na proletarijat i buržoaziju. Umetnost koja bi bila namenjena samo proleterima – i pored toga što je proletarijat zaražen buržoaskim ukusom – bila bi ograničena isto kao i ona namenjena samo buržujima. Ona ne bi bila opšta, ne bi izvirala iz sveljudskog osećanja, već iz čisto individualnih, društveno, vremenski i lokalno ograničenih stavova.

Opet, ako umetnost treba da podstiče proleterske instinkte, ona će koristiti ista sredstva kao i crkvena i nacionalistička umetnost. Ma koliko to zvučalo banalno, u osnovi je svejedno da li neko slika Crvenu gardu na čelu s Trockim ili carsku vojsku na čelu s Napoleonom. Vrednost slike kao umetničkog dela nema apsolutno nikakve veze s time da li ona podstiče proleterska ili patriotska osećanja.

S umetničkog stanovišta, i jedno i drugo je obmana. Umetnost treba da svojim vlastitim sredstvima probudi u čoveku njegove stvaralačke sile. Njen cilj je *zrelo ljudsko biće*, a ne proleter ili buržuj.

Samo se osrednji talenti, usled nedostatka dubine – zbog čega ne mogu steći širi raspon – mogu baviti nečim kao što je proleterska umetnost (to jest, politikom u naslikanom stanju). Pravi umetnik pronalazi svoju građu u životu i odbacuje svaku posebnu oblast društvene organizacije.

Umetnost, onakva kakvu želimo, nije ni proleterska ni buržoaska. Ona razvija sile koje su dovoljno snažne da utiču na kulturu u celini, umesto da samo bude pod uticajem društvenih odnosa.

Proletarijat je stanje koje se mora prevazići. Buržoazija je stanje koje se mora prevazići. Ali sada su upravo proleter, koji svojom „proleterskom kulturom“ samo *imitiraju* onu buržoasku, ti koji podržavaju ovu propalu kulturu, a da toga nisu ni svesni. Na štetu umetnosti i na štetu kulture.

Svojom privrženošću starim, odavno prevaziđenim oblicima izražavanja i svojim potpuno neshvatljivim, apsurdnim gađenjem prema novoj umetnosti, proleter održavaju u životu upravo ono protiv čega se u svom programu bore: buržoaski umetnički ukus i buržoasku kulturu. Tako imamo situaciju da sentimentalizam i maglovita neodređenost (romantizam), i pored snažnih nastojanja radikalnih umetnika da ih se otarase, nastavljaju da postoje i da se čak ponovo neguju.

Ideja da se umetnost može obnoviti kroz komunizam je pogrešna. Komunizam je već postao buržoaska stvar, kao i parlamentarni socijalizam: kapitalizam u novom obliku. Buržoazija koristi komunistički aparat samo zato da bi obnovila svoju pokvarenu kulturu (kao u Rusiji). Na taj način, takozvani „proleterski“ umetnik se ne bori ni za umetnost ni za novi životni poredak već za buržoaziju, a da to ne želi, niti je toga svestan.

Svako „delo proleterske umetnosti“ u osnovi nije ništa drugo nego reklamni plakat za neku (buduću) buržoaziju.

S druge strane, ono na čemu mi moderni umetnici radimo su monumentalna¹ umetnička dela, koja daleko nadilaze sve plakate, bez obzira da li se na njima reklamiraju šampanjac, dada ili komunistička diktatura.

Teo van Dusburg
Hag, 1923.

Theo van Doesburg, „Anti-tendenzkunst“, *De Stijl*, vol. 6, br. 2, april 1923, str. 17–19.
Takode, *De Stijl (vol. 2) 1921–1932: Complete Reprint*, ed. Ad Petersen; Amsterdam: Athenaeum; Amsterdam: Polak & Van Gennep; Den Haag: Bert Bakker, 1968, str. 341–342.

---

¹ Van Dusburg doslovno kaže „monumentalna (umetnička dela)“, što ovde treba čitati kao u nemačkoj verziji – sveobuhvatna, totalna, i sl. – ili prosto većeg raspona, u odnosu na svaku propagandnu umetnost. (AG)

Buklet anarhije/ blok 45, 16 str.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Theo van Doesburg
Manifest o proleterskoj umetnosti (*Proletkunst*)
Protiv propagandne umetnosti (*Tendenzkunst*)
1923.

„Manifest Proletkunst“, Hague, 6. III 1923, *Merz* br. 2
ili „broj 1“ (K. Swhitters, Hanover), april 1923, str. 24–25.
„Anti-tendenzkunst“, *De Stijl*, vol. 6, br. 2, april 1923, str. 17–19.
Preveo i priredio: AG, 2015, 2019. <http://anarhija-blok45.net>

anarhisticka-biblioteka.net